

Преписка Тихомира Р. Ђорђевића и Јована Н. Томића

Светлана Мирчов

У раду је представљена преписка између Тихомира Р. Ђорђевића и Јована Н. Томића. Сва сачувана писма су драгоценост сведочанство о животу и раду ова два великана наше културе и науке, као и о њиховом срдачном и искреном пријатељству. Двојица пријатеља у писмима исказују велику бригу један за другог у свим животним ситуацијама, пружају један другом помоћ, посебно у научном раду, а често су у њиховој срдачној комуникацији присутне и шале и духовите опаске. Преписка садржи аутентичне и непознате податке, па зато може бити занимљива широком кругу читалаца, а корисна онима који проучавају живот, дело и изванредан Ђорђевићев допринос етнологији и Томићев историографији и библиотекарству.

Кључне речи: Тихомир Р. Ђорђевић, Јован Н. Томић, преписка, архивска грађа

Срећним стицајем околности сачуван је велики део кореспонденције двеју знаменитих личности наше националне културе и науке и двојице блиских пријатеља Тихомира Р. Ђорђевића и Јована Н. Томића. Ђорђевићева писма се чувају у Архиву САНУ, у Заоставштини Јована Н. Томића, а у Народној библиотеци Србије, у Библиотеци-легату Тихомира Р. Ђорђевића¹ похрањена су Томићева писма. Тихомир Р. Ђорђевић је упутио 35 писама Јовану Н. Томићу, а Томић њему 21 пи-

¹ Од више хиљада писама упућених Тихомиру Р. Ђорђевићу која се чувају у Народној библиотеци Србије (у његовој Библиотеци-легату и у Библиотеци-легату сестара Јанковић, Љубице и Данице, његових сестричина), ауторка овог рада је каталогизирала преко 700 писама и записи се могу наћи у локалној електронској бази Библиотеке. Поред осталих, ту је и више десетина писама и честитки поводом Ђорђевићевог избора за редовног (правог) члана Српске краљевске академије, фебруара 1937. године. У њима пријатељи и поштоваоци изражавају своје задовољство, посебно стога што је Ђорђевић неправедно дуго чекао да буде изабран за редовног члана јер је дописни члан СКА постао још фебруара 1921. године. До сада је ауторка објавила чланке о писмима Веселина Чајкановића, Владимира Ђоровића и Јевта Дедијера упућених Тихомиру Р. Ђорђевићу.

смо и једну посетницу која је послата као новогодишња честитка. Писма на првом месту сведоче о узајамној блискости, симпатијама и наклоностима. Пријатељи исказују велику бригу један за другог у свим животним ситуацијама, а често су у њиховој срдечној комуникацији присутне и шале и духовите опаске. Они пружају један другоме помоћ, посебно у научном раду, редовно размењују као поклоне књиге и часописе у којима су објавили своје радове, прикупљају један за другог потребну литературу, прате и шаљу мишљења других научника о књигама и чланцима које су публиковали. Јован Томић је својски помагао другу и око његовог часописа *Караџић*, писао текстове, радио коректуру, бринуо о претплати и штампању и давао критички суд о сваком броју. Томић се трудио и да своме пријатељу помогне да буде изабран за професора на Великој школи, односно Универзитету, а упорно је покушавао и да свог доброг друга Тићу ожени, тражећи му погодну прилику. Ђорђевић се пак заложиио да Томић дође за професора Учитељске школе у Алексинцу у којој је и сам радио. Дакле, писма сведоче о њиховим свакодневним животним приликама, али и о научном раду, каријери и напретку.

Хронолошки посматрано, сачувана писма су из периода октобар 1896 – март 1905, дакле, оживљавају непуну деценију њихових млађих дана. То је веома интересантан и важан период за двојицу младих научника, период у коме су се борили и трудили да остваре своје амбиције, стекну боље положаје и својим делом и пером заслуже признање. Обојица су, након скоро истовременог дипломирања на Филолошко-историјском одсеку Велике школе, ушла у професуру. Томић је до октобра 1896. године, када је постављен за професора Учитељске школе у Алексинцу, био професор Крагујевачке гимназије. Претходно му је одобрено одсуство да би се стручно усавршавао у иностранству и то од касне јесени 1894. до јула 1896. Септембра 1898. прешао је у Београд за професора Прве београдске гимназије. У јануару 1903. изабран је за дописног члана Српске краљевске академије, а у септембру постављен за библиотекара (управника) Народне библиотеке у Београду. Ђорђевић је у исто време у Алексинцу професор Гимназије и Учитељске школе, а потом и њен директор. Он је 1899. покренуо часопис *Караџић* који је излазио до 1903. године. У том периоду је боравио и у иностранству. Отишао је 1902. на специјализацију, један семестар је провео на Бечком универзитету, а потом прешао у Минхен, где је и докторирао. У Београду је 1905. добио место професора у Првој београдској гимназији, да би наредне године био изабран за доцента на Етнолошком семинару Филозофског факултета Београдског универзитета.

Нека писма ћу навести у целости, а из неких цитирати само најзначајније и најинтересантније делове. Прво сачувано Томићево писмо је послато 1. октобра 1896. из Крагујевца, где је он професор у тамошњој гимназији. Томић, поред осталог, пише:

Пре неколико дана писао сам молбу г. министру, којом сам тражио премештај у ма који од средњих завода у Београду. Без сумње та је молба дошла и прошла кроз твоје руке, а у приликама си да можеш бар што год знати о распореду. Буди толико добар и искрен па ме обавести о могућности, да ли се бар могу надати таком премештају. Кад бејаш у Београду, разговарасмо о учитељској школи у Алексинцу. Тада се не могах решити на долазак, али сада, кад не бих могао добити Београда када би ми било осигурано неколико часова у приватној гимназији тамошњој и био премештен по потреби службе, отишао бих радо.

Новембра исте године Томић је и постављен за професора у Алексиначкој учитељској школи.

Јован Томић, познат као историчар који је своје радове заснивао на истраженој архивској грађи, годинама је одлазио у Венецију током школских распуста, и у тамошњем Архиву трагао за грађом која се односила на историју наших крајева. Прегледајући и преписујући одговарајућа документа, прибирао је материјал који ће касније користити за свој научни рад. На путу за Венецију 14. јуна 1898. шаље пријатељу разгледницу из Загреба у којој пише: „Очекујући влак пештански који се креће кроз два сата на Ријеку, сетих те се у планинама студеничког среза, па се одлучих да ти пошаљем поздрав и пожелим добро здравље.“ Стигавши у Венецију, јавља се Ђорђевићу 20. јула 1898, а у писму, између осталог, каже:

У архиву радим од 10 пре до 3 по подне. Пет часова се седи у месту, једино што се проврпољим на столици, ћути се, не говори се да се не смета осталима, и као да смо у неком картузијанском манастиру, у братству осуђеном на вечито „молчаније“. Једини ми је одмор кад прекинем писање и истражујем нову грађу, коју ћу даље преписивати. Ну ово пет часова рада умори толико, да више нисам ни за какав рад, до да се одмарам код куће или читам што год, обично новине дневне, у којима тражим вести из Србије, ну њих нема никако. Ама баш нико нас не зарезује! Наша се Србија мање спомиње него какав било Чан-Фу-Чу или обратно Чу-Фу-Чан! Говорио ма с ким било, дође се до истог закључка. У ствари јесмо и јадни и бедни и сиромашни; осуђени смо на ћутање у овом великом свету. Тек када се уклониш из Србије, ви-

диш шта смо: немамо нигде ничега, а хоћемо да смо нешто, и одмах пуцамо на епитете „велики“! Као што сам ти јавио, у Болоњи се нисам ништа користио. При повратку мораћу опет ударити на њу, не би ли сад био боље среће. Овде сам продужио стари рад. О Ускоцима има толико грађе, да ми понеки пут нестане куражи и да радим даље на послу, који има оволико несређених и непознатих података, из којих се све више види да су Ускоци били лопуже првог реда, којима се мора скинути онај красни ореол, што им га је дао народ у песми.

Десет дана касније, 30. јула 1898, Томић пише:

Поред све привлачности коју овај рад има за ме, а и користи ради допуњавања ранијег, ипак ми почиње бивати досадан, и само што још не почнем снимати чете Ускока и њихове пиратске борбе, одсечене главе, окршаје с пандурима млетачким и т. д. Овдашње једно учено друштво из библиотеке Марђијана добили су по комад Мирослављевог јеванђеља, што су објавили у овд. листовима. О поклону и послу изражавају се с дивљењем.

И писма од 1. и 5. августа исте године су послата из Венеције. У писму од 13. фебруара 1899. Томић се јавља из Београда, где је премештен за професора Прве београдске гимназије, па о животу у престоници вели: „Моји су сви здрави. Београд им добро прија, а сумњам да може икоме непријати, јер живот није много скупљи од живота у унутрашњости, сем једног јединог стана, који је овде знатно скупљи. Иначе је живот комотнији.“ Месец дана касније, 17. марта, пише да је тих дана био код г. Дучића (архимандрита Нићифора Дучића) који му је рекао да жели да се претплати на Ђорђевићев *Караџић*, да би пет дана касније говорио о Тихомировим намерама да путује у иностранство:

Сада је на реду твој пут. Било ми је мило, кад сам видео да си се и ти одлучио одмаћи куд год. Да си био паметан, то је требало учинити још куд и камо пре, али твоје тетке и бабе не даду ти да чиниш што ваља. Уз то још твоја нерешљивост помаже, да не водиш о себи рачуна, али ваљда ћеш и ти једном боље мућнути главом па радити паметније и себи не везивати руке. Ну о том касније биће више. Сада пак да пређем на ствар.

Искусни путник Томић даје неке корисне савете: „У Женеви ће ти бити лакше, јер има Срба, али нигде не буди лаке руке, најмање са Србима. Тамо у Женеви најбоље је обрати се Николи С. Петровићу, који чини добар изузетак.“ Томић 8. априла 1901. обавештава Ђорђевића

да ће му послати текстове за *Караџић*, као и примерак своје расправе о Црнојевићима, а затим описује свој боравак у Сремским Карловцима, где је ишао да прегледа хронику деспота Бранковића како би исписао нека места која га интересују због студије о политичкој улози патријарха Арсенија Црнојевића и о сеоби Срба у Угарску 1690. године.

У писмима из 1904. године највише се говори о Ђорђевићевом пријављивању за доцента на Великој школи. Тако 4. марта Томић пише:

Ја ти се нисам јављао, и ако два пута добијао писма од тебе. А то сам чинио само што сам се једнако надао да се може нешто постићи са г. Цвијићем, од кога поглавито зависи успех, ако твоја ствар дође пред факултет. Ја сам се непрестано надао да ћу успети да га придобијем, да он поднесе твоју пријаву и да се на тај начин припомогне да се анулира једна одлука факултетска, донесена приликом Смиљанићеве [Манојло В. Смиљанић] пријаве, по којој се нема расписивати стечај у року од годину или две дана, а којом се нарочито ишло на то да се сачека г. Ердељановић и тада да се распише стечај. Али г. Цвијић, после оног првог обећања, одустао је сасвим да се прими да изнесе твоју пријаву за доцентуру. Зато када сам видео колико је у томе, тако да кажем, тврдоглав, ја ни твоју пријаву нисам достављао ректору, бојећи се да он први не буде противан, што би извесно био. Сем тога незгодно је дошла и одлука факултетска, против које остали не би радили, ако г. Цвијић не би сам пристао. Знајући те какав си уздржљив и да ти не би било право да те изложим једној незгоди, ја сам више волео да се потпуно обавестим шта би с тобом било, па да онда учиним корак. Стога нисам подносио твоју пријаву Ректору, него сам је дао Дачићу с тим да и сам покуша и сондира терен, али да је не заводи, пре него се потпуно уверимо да ће бити успеха.

Нова обавештења о Ђорђевићевој кандидатури налазе се у писму од 3. марта 1905. године, које је, иначе, последње сачувано Томићево писмо:

О твојој ствари говорио сам само с Пајом [Павле Поповић], и што смо доконали јављам ти. Пријава ти сада није потребна. Кандидати се неће бирати по пријавама, него ће их Савет и факултет позивати. Па према томе што се прво имају изабрати редовни професори, на шта ти не компетујеш, треба да сачекаш док се не конституишу факултети који ће средити уредбу универзитетску, којом ће бити одређене катедре, и према томе и изабрани в[анредни] професори и доценти. Чим то буде, и кад тамо буду

дошли не гадеж школарска него истински твоји пријатељи као Паја, Коста Стојановић, а већ имаш Дражу, онда ћу ти одмах јавити шта ће даље бити: треба ли да се јавиш или да се употреби други који начин за твој долазак на Универзитет. Целу ствар око Универзитета пратим редовно и пажљиво и надам се да ћу те моћи известити како буде требало и на време. Поздравља те искрени твој ЈН Томић.

Тихомир Ђорђевић је на тек основаном Универзитету 1906. године почео да предаје етнологију и имао успешну универзитетску каријеру која је трајала све до 1938. године. Прво Ђорђевићево писмо послато је из Алексинца 28. јула 1898, односно у време када су обојица професори тамошње Учитељске школе, и упућено је Томићу у Венецију. Ђорђевић пише о повољном приказу Извештаја о раду њихове Учитељске школе у *Бранковом колу*. Следе писма од 3. августа и 24. октобра 1898. послата Томићу у Београд у коме је овај недавно постављен за професора Прве београдске гимназије. Наредно писмо послато је 14. јула 1899. Томићу у Венецију, а у заглављу листа је слика Вука Караџића испод које пише: „Уредништво ‘Караџића’ Алексинац“. Исте године, 16. октобра, Ђорђевић честита Томићу чланство у Прометном савету. Наводи да жели да му Јованов брат Сима, млади ерудита и већ признати лингвиста и слависта, дâ као прилог за *Караџић* неку научну белешку која је плод његових истраживања у Македонији. Ђорђевић се потом јавља из Алексинца 10. септембра 1901. године:

За који дан биће готова свеска „Караџића“ за авг. и септембар ов. г. па како ми је потребан новац да је исплатим, то сам опет слободан замолити те да отиднеш Г. Мил. Степановићу да га замолиш да ти по примљеној признаници дâ 120 дин. па ми ти пошљи јер сам сад због летошњег путовања доста истрошен. Исто тако молим те гледај да ми за десетак дана пошљеш обећане прилоге за „Караџић“, како би ушли у октобарску свеску. Ја сам се већ пре неколико дана јавио г. Министру да ми одобри да могу на В. Школи предавати Етнографију Срп. Земаља и поред тога што ће бити постављен сталан наставник за Општу етнографију; а ако не могадне да ми то одобри, онда да ми одобри да предајем као и прошле године тај предмет у IV раз. Учит. школе. И г. Министар ми је одобрио ово последње. Као што видиш, опет сам у неком ћару.

Писмо од 28. октобра 1901. гласи:

У прилогу ти шаљем признаницу молећи те да је наплатиш и одмах новце предаш штампару на шта ће ти он дати признаницу,

а ја ћу му остатак послати чим ма са које стране добијем, јер за сада немам. За који дан послаћу рукопис за новембарску свеску па те молим нека твој рукопис буде на првом месту јер другога за то места немам. Извини што није могао стати у прошлу свеску. Кривица је до тебе, јер ниси хтео да буде на првом месту. Ја мислим да се не љутиш због тога што је остао за ову свеску. Са овим писмом шаљем ти и овај рукопис проф. Алачевића из Сплета. Он ми га је поодавно послао, али га ја не наштампах, из разлога који ћеш видети кад прочиташ рукопис. Молим те прочитај га и ти па да видим шта ћеш ми рећи. Молим те ово учини што пре. Хоћу да те известим да сам се јавио за питомца за Етнографију, али под условом да идем на одсуство са 100 дин. додатка, иначе не. Оно тамо се тражи да кандидат не буде старији од 28 год. а ја сам у 34-ој али ако би се хтело то не би кварило ствар. О овоме не говори никоме ништа јер ни ја нити коме о томе писах, нити ћу кога молити, већ шта Бог дâ. Ако имају бољег кандидата нека га слободно пошљу, а ја ћу у том случају у име Божје тражити пензију па гледати да мало одем, али у том случају и да ми се понуди додаток не бих га примио. Хоћу да останем веран своје начелу. Ако што чујеш о овој ствари молим те извести ме, јер ме ствар интересује. Шта је са вашим избором? Изгледа као да је српска историја пасторче у Великој Школи! Тако ти иде у нас. Молим те да поштованој Госпођи изразиш моје одлично поштовање а ти са дечицом да примиш пријатељско поздравље од твог друга, Тих. Р. Ђорђевића проф.

У писму из Беча од 5. јуна 1902. године, поред осталог, пише:

Примио сам твоју красну књигу *Десет година* [из историје српског народа и цркве под Турцима 1683–1693] и т. д. и одмах сам је разгледао. Ти си и вредан и трезвен човек, који ради темељно, вредно и смишљено. Продужи са срећом, то ти братски желим. Ти ћеш много привредити.

Када је преминуо Јованов брат, поменути млади научник Сима Томић, Тихомир Ђорђевић упућује следеће речи ожалашћеном брату 8. јануара 1903:

Драги Томићу, јутрос прочитах у новинама да си изгубио доброга брата Симу. Не можеш замислити колико ми је жао било кад ово прочитах. Имао си брата који беше не само твој понос, већ понос свих нас. Од моје мајке и мене прими искрено саучешће заједно са породицом. Утешите се јер са вама дели тугу српска књига и српска наука. Бог нека га прости! Од мајке и мене буди-

те још сви топло поздрављени, а нарочито од твог ваздашњег искреног, Тиће.

У писму од 2. јануара 1904. Ђорђевић говори о својој доцентури и о томе да Јован Цвијић, по свој прилици, чува место за Јована Ердељановића. Месец дана касније пише да је видео из новина да је Томић у Одбору Професорског друштва за штампање народних песама о устанку, па додаје да је то красна мисао. Занимљиво је и писмо послато из Алексинца 29. фебруара 1904. у коме стоји:

Драги Томићу, јутрос добих писмо од Мике Гавриловића, којим ми јавља да си му ти рекао да моју пријаву ниси ни подносио Ректору, јер немам никаквих изгледа. Знајући из твојих писама да ствари другачије стоје, молим те да ме известиш у чему је ствар. И ако ја ништа не очекујем од своје пријаве, ипак волим да знам у чему је ствар. Не замери што ти досађујем, али ме ствар интересује. У „Делу“ за септембар 1897. г. твој покојни брат Сима, пишући о Вуку Караџићу, вели на стр. 453. у напомени да ће донети опширнију слику о Копитару. Мене врло интересује утицај Копитарев на Вука, односно пресад рома[н]тизма на нас, па те молим да ме известиш, да ли је покојни Сима написао где год што о Копитару, и има ли чега у својим хартијама о томе. Чланак Андре Гавриловића у том погледу мале је вредности. Шта би са оном књижицом турског текста словенским словима? Ђак чија је непрестано ме пита о њој.

Пошто питање Ђорђевићевог избора за доцента није решено, он у последњем сачуваном писму од 25. фебруара 1905. године моли Томића да поново пошаље његову пријаву.

Од Ђорђевићевог преласка из Алексинца за Београд, као и у поратном периоду, писама као сведочанства овог пријатељства нема, пошто су обојица живели у престоници. Али, суђено им је било да заједно поднесу и страшну муку преласка преко Албаније. Ђорђевић о тегобама Албанске голготе, где су му сапутници били Томић, његова кћерка и син, као и Милоје Васић, пише у писму Павлу Поповићу, чији је концепт сачуван у Народној библиотеци Србије. О преживљеним страхотама и понижењима која су приликом повлачења поднели бележи:

Из Елбасана команда је отишла у Валону да преда заробљенике, а ја сам са Томићем и Васићем преко Драча дошао у Рим. У Драчу смо из лађе пузили на сумарине, у Брундизију су нас Талијани третирали као заробљенике [прецртано: марву] држали нас под стражом и мучили као злочинце. Најзад ево ме у Риму.

Након краћег заједничког боравка у Риму ратни путеви су им се разишли. Ђорђевић је отишао за кратко на Корзику, па у Француску, и потом неколико година боравио у Лондону, док је Томић са своје двоје деце отишао у Женеву и тамо остао до краја рата.

Сачувана писма нису само драгоцене и корисне културно-историјско сведочанство већ и сведочанство о пријатељству између оданог Томића и доброг, благог и према свима предусретљивог Ђорђевића.

The Correspondence Between Tihomir R. Djordjević and Jovan N. Tomić

Svetlana Mirčov

Summary

This paper provides insight into the unpublished correspondence between Tihomir R. Djordjević and Jovan N. Tomić. All the letters that have been saved are valuable testimony of life and work of these two famous contributors to Serbian culture and science, and also they give evidence of their cordial and sincere friendship. In their letters, Djordjević and Tomić show encouragement and kind care for each other in various life situations, they offer mutual support, especially with regard to their scientific work. In cordial and sincere communication they also exchange jokes and funny remarks. This correspondence is abundant in authentic data, so it can be very useful to all investigators of their biographies and works, especially Djordjević's extraordinary contribution to the field of ethnology and Tomić's contribution to the fields of historiography and library science.

Keywords: Tihomir R. Djordjević, Jovan N. Tomić, correspondence, archival material

др Светлана Мирчов
Библиотекар саветник у пензији
Е-пошта: svetlana.mircov@gmail.com

Примљено: 18. 6. 2018.
Прихваћено: 9. 10. 2018.